

Den verdensvante Ludvig Field

Verdensborger, velgjører og æresborger

Del 2

Av Tord Tutturen

Ludvig Field (1862–1944) var en norsk forretningsmann og velgjører fra Rakkestad. Han levde det meste av sitt yrkesaktive liv i Sør-Afrika. Der tjente han sine penger på blant annet gårdsdrift, tresking, mølledrift, vognfabrikk og veibygging. Hans hovedkvarter var byen Nylstroom i Waterberg-distriktet i det nordlige Transvaal. Pengene han tjente donerte han til verdige trengende i Nylstroom og Rakkestad. Ludvig Field ble også æresborger av Rakkestad i 1937. Som pensjonist bodde han i Vandugbakken på Mysen.

I del 1 av denne artikkelen (Haakon 12) fulgte vi Ludvig Fields liv og virke i USA og Sør-Afrika frem til ca. 1925. I denne delen skal vi ta for oss Ludvigs samfunn-sengasjement, legatene han opprettet og hans siste leveår i Norge.

Hjem til Norge

Ludvig Field reiste mye på 1920- og 30-tallet, og besøkte Norge flere ganger. «Norge er som en stor hage», skal han ha sagt på et av sine besøk. På 1920-tallet hadde han planer om å flytte til Madagaskar, men det tropiske klimaet og malaria-feber satte en stopper for det. Han hadde også planer om å kjøpe en større gård i Norge, nærmere bestemt Herrefosser i Rakkestad i 1924, men det ble

En eldre Ludvig Field.

heller ikke noe av (uvisst hvorfor). I 1935 kjøpte Ludvig Field seg et hus i Vandugbakken på Mysen. Pensjonisttilværelsen på Mysen sto i skarp kontrast til et langt og hardt arbeidsliv i utlandet. Dette kommer vi tilbake til senere i artikkelen.

Legatene

I Ludvig Fields forretningskarriere i Sør-Afrika var den lille byen Nylstroom hans hovedkvarter. Her var han ordfører i fire perioder på 1920- og 30-tallet. Selv om det står i Hans Wålers Mysen-leksikon at Field var ordfører i Johannesburg, så er ikke dette riktig.

I løpet av første halvdel av 1930-tallet solgte Ludvig Field unna de fleste eiendommene sine i Sør-Afrika. Han beholdt ikke de rikdommer han hadde ervervet, men var generøs med både

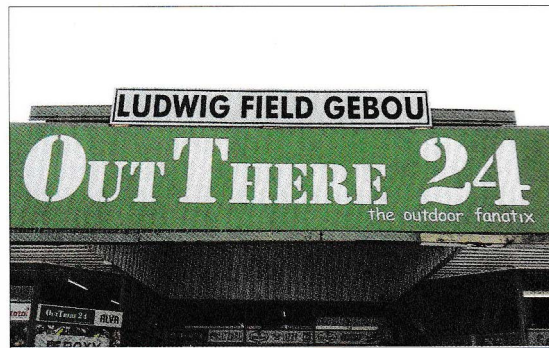
Nylstroom og Rakkestad, som fikk store legater av ham.

Han opprettet et legat i 1929 for å avhjelpe fattigdommen i Nylstroom-området. For å sikre økonomien i legatet overførte han mange eiendommer til dette. Sør-Afrika ble også rammet av økonomiske problemer og arbeidsløshet i mellomkrigstiden. Legatet ble gitt til de tre nederlandske-reformerte kirkene i Nylstroom. Leieinntektene fra eiendommene skulle gi en årlig avkastning på 25 000 kroner (datidens verdi), som så skulle fordeles til verdige trengende i menighetene. Et legatstyre med fem medlemmer fra hver menighet skulle stå for det praktiske. Ludvig var svært tydelig på at pengene ikke skulle gis til hvem som helst, og i statuttens paragraf 10 er det ingen tvil:

«I behandlingen av søknader om støtte, må forvalterne og deres etterfølgere i vervet, være særlig oppmerksomme på de aktuelle personers karakter, og det bør være en hovedregel at ingen støtte skal gis til sløser, drankere og personer som gjennom sin gjøren og laden gjør skam på den hvite rase.» (Oversatt fra afrikansk.)

Ved en annen anledning ble det skrevet følgende om fondets midler: «pengene er ikke for gasjer til predikanter eller for nybygging av kirker – men for fattige og nødlidende». På spørsmål om hvorfor han opprettet et legat i Sør-Afrika, svarte han: «Jeg synes jeg har plikt på mig til å gjøre noe der, for det er der jeg har tjent mine penge og det er megen elendighet der. Dertil kommer at der har vi ingen offentlig forsorg.»

Fondet fikk navnet «Ludwig Field Arme-Fonds», og er fortsatt i virksomhet. I dag får fondet sine midler fra leieinntekter fra næringsbygg i byen. Et av dem har det passende

Ludwig Field Gebou i Modimolle (2018).

navnet «Ludwig Field Gebou». (*Gebou* er afrikaans for bygning.)

Ga Nylstroom et rådhus

Som nevnt i del I, bygde Ludvig Field det første rådhuset i Nylstroom. I 1931, da han var ordfører for siste gang, bestemte han seg for å skjenke Nylstroom et rådhus. Han ga 2000 pund av egne midler til formålet, og utlyste en arkitektkonkurranse. Bygget er fortsatt i bruk den dag i dag, dog som en del av en større bygningsmasse hvor kommune-administrasjonen holder til. Rådhuset skal ha kostet 60 000 kroner i datidens norske kroner, hvilket tilsvarer omtrent 2,3 millioner i dag.

Legater gitt til Rakkestad kommune

Hjembygda Rakkestad ble også tilgodesett med i alt fire store legater. Det første legatet kom i 1926 og ble gitt av «kjærlighet til og taknemlighet overfor fødebygden, samt til minne om sine avdøde forældre», som det står i statuttene. Legatet fikk dermed navnet «Johannes Eilertsen Buslet og hustru Marie Rasmusdatters legat til verdige trengende innen Rakkestad herred» og beløp seg til 100 000 kroner.

Legatet ble gitt ved gavebrev 17. mai 1926 til Rakkestad kommune,

og formannskapet skulle fungere som legatstyre. Legatene hadde flere formål. De skulle i første omgang gi livrente til mange av Ludvigs nærmeste slektninger. Legatets midler skulle også gis til «verdige trengende» for at de skulle kunne greie seg uten fattigunderstøttelse. I juli 1932 kom et nytt legat på 100 000 kroner til Rakkestad kommune. I november 1936 kom det tredje legatet, dette var på hele 300 000 kroner. Hvem var så de «verdige trengende»? I statuttene for 1932-legatet kan vi lese at legatets renteinntekter skulle gis som: «understøttelse til verdige trengende personer, bosittende i og hjemstavsberettigede i Rakkestad herred, som ikke nyter understøttelse av fattigvesenet og som *findes å være arbeidsomme, ædruelige og hederlige personer.*»

St. Olavs Orden og æresborger av Rakkestad

De økonomiske krisene på 1920- og 30-tallet kom også til Norge, så pengene fra Ludvig Fields legater kom til god nytte i Rakkestad. Hans generøsitet ble også satt pris på utenfor bygda, for i 1934 ble Ludvig Field ridder av første klasse av St. Olavs Orden for «storstilet offervilje mot sin norske hjembygd».

Den 6. desember 1937 ble det besluttet av formannskapet i Rakkestad å utnevne Ludvig Field til æresborger av Rakkestad. I formannsprotokollen kan vi lese at: «Norsk-Afrikaneren *hr. Ludvig Field har gitt Rakkestad kommune tre store legater – for hr. Fields nærmeste slekt og verdige trengende i Rakkestad – med samlet pålydende ½ million kroner, som etterhvert skal stige til kr 600 000. I den anledning besluttedes enstemmig å utnevne hr. Ludvig*

Olavsridder.

Field til æresborger av Rakkestad.»

I anledning utnevnelsen holdt ordføreren en lengre tale som ble skrevet ned i sin helhet i protokollen. Ordføreren innledet slik:

«Mine herrer! Vi har idag utnevnt *hr. Ludvig Field til æresborger av Rakkestad for hans store offervilje og hjelpsomhet mot sin slekt og fødebygds trengende. Det er visstnok første gang i Rakkestads historie at en mann er utnevnt som æresborger av sin fødebygd, men det er visstnok også første gang at en ung Rakkestad-gutt forlater sin familie, sin fødebygd og fedreland og drar ut i den store verden for å prøve lykken, og kommer tilbake etter en 50 års utenlandsferd til fedrelandet og fødebygden og viser en gavmildhet og hjelpsomhet som er uten sidestykke i Rakkestad.*»

I juli 1940 skjenket Ludvig sitt siste legat til Rakkestad. Han ga fra seg en mengde verdipapirer til en samlet verdi av om lag 270 000 kroner. Totalt har Ludvig Field gitt bort rundt 800 000 kroner, som i dagens pengeverdi er omtrent 23 millioner kroner.

Etter det tredje legatet ble Field spurt av ei avis: «Hvorfor er De så snild og så storslagen gavmild overfor Rakkestad?»

Field svarte: «Jeg hadde tenkt å gjøre litt mer for fødebygda mi når jeg gikk hen og døde. Men jeg dør visst ikke så brått, og så blir de gamle og grå de av mine pårørende som jeg gjerne vilde hjelpe litt også, så jeg synes det var best å ordne dette nu. Det er jo mens man lever man har bruk for noe slikt som penger, legger Field til med et lunt glimt i øiekroken.»

Ludvig Field var ikke gift og hadde ingen barn, men han hadde en stor slekt som fikk pengegaver av ham. Alle hans søsken og deres familier ble tilgodesett penger fra legatene som en livrente og støtte til utdanning. I nekrologen sto det følgende om hans pengegaver:

«Noe som går igjen i alle hans gaver, er at de først og fremst skal være folk til selvhjelp. De som personlig kjente ham, vet også, at han vurderte et menneskes tiltaksevne, vilje og energi meget høyt, og disse egenskaper vilde han gjerne stimulere, mens han var meget redd for å gi milde gaver i slik form at de var egnet til å sy puter under armene på folk til deres egen henfallenhet.»

En eidsbergslekt og onkel Ludvig

Ludvigs tre søstre giftet seg i Rakkestad og ble gårdkoner der. Den yngre broren Einar havnet til slutt på Madagaskar hvor han stiftet familie. Den eldre broren Ole Laurits giftet seg til gården Tutturen i Eidsberg i 1882 og «gjorde eidsberging av seg». (Selv om Ole Laurits i det daglige brukte kun Laurits eller Lauritz, har jeg i denne artikkelen valgt å bruke formen Ole Laurits for at han ikke skal forveksles med barnebarnet Lauritz Tutturen.)

Ole Laurits hadde drevet Tutturen i over førti år da han i 1924 overlot

driften til sønnen. Han bygde seg en kårbolig kalt Sørli på sørsiden av gården. Det var på Sørli det fant sted et spesielt møte sommeren 1930. Da kom broren Einar på norgesbesøk fra Madagaskar, og Ludvig kom fra Sør-Afrika. Einar Field hadde ikke vært i Norge siden 1902.

Ludvig tok Einar med på en lang biltur og viste frem det nye Norge. Ludvig hadde som kjent besøkt Norge mange ganger mens han bodde i Sør-Afrika, og hadde fulgt med på hvordan Norge hadde forandret seg siden Einar og han hadde emigrert. På Tutturen hadde det også skjedd forandringer. Ole Laurits hadde bygd nytt fjøs i 1902 og ny låve i 1922, men det var i neste generasjon at resten av gården fikk en ansiktsløftning.

Ludvig Fields nevø Petter Tutturen bygde nytt bryggerhus i 1937 og nytt våningshus i 1939 med økonomisk hjelp fra onkelen. Det gamle våningshuset fra 1836 var ikke stort nok for en familie på ni, erindrer yngstemann Lauritz Tutturen (f. 1933).

Lauritz Tutturen er blant de ytterst få nålevende som husker Ludvig Field. Lauritz har tidligere skrevet om da grandonkelen kom på besøk til Tutturen omkring 1937. Det følgende er hans minner:

«Jeg kan ennå idag huske da onkel Ludvig like etter hjemkomsten kom til oss på gården i Eidsberg. Jeg var vel bare fire–fem år gammel, og jeg syntes det var så spennende å treffe en person som hadde vært med på så mye i livet. Han var så alvorlig og så fint kledd, svart dress og hvit skjorte, og så hadde han en sånn fin bil, en stor svart Nash av siste modell. Imponerende! Vi fikk også ta over en del ting, som han hadde bragt med seg fra Afrika.»

Det var store bøffelhorn, som var montert på treplater og en utstoppet kvelerslange, som fikk plass oppunder taket i storgangen. Det var visst en unge, den var jo bare omkring tre meter lang.»

Livet i Vandugbakken

I 1935 flyttet Ludvig Field inn i en liten villa i Vandugbakken på Mysen. Han kjøpte eiendommen Åstorp Søndre II – som i dag har adresse Vandugbakken 48 – av Johan Oskar og Sigrid Wiik.

Det kan se ut til at Ludvig Field kom godt overens med sine naboer på Mysen skal vi tro denne avisartikkelen:

«Som kjent tilbringer Field sitt otium i Mysen, hvor han for endel år siden kjøpte sig en liten vakker villa i Vandugbakken. Også i Mysen har hr. Field vunnet mange venner den tiden han har bodd her. Med sine mange opplevelser og erfaringer er det alltid interessant å snakke med ham.»

I et intervju med Nationen fikk Ludvig spørsmålet: «Hvordan trives De på Mysen? Jo, deroppe er det «bælsnilde» folk, sier han med eftertrykk og på ekte eidsbergdialekt». Ludvig Field var riktignok raksting, men la gå.

Ludvig Fields villa i Vandugbakken.
Foto: Aftenposten.

Ludvig og Lauritz på Tutturen omkring 1937.

Ludvig foretok en siste tur til Nylstroom i 1936, han reiste på høsten og kom hjem for godt sommeren 1937. Han levde et rolig og tilbaketrukket liv på Mysen, endelig kunne han hvile. Men Ludvig likte ikke den kalde norske vinteren, han reiste derfor – som så mange ganger før – til den franske rivieraen hvor det var et mer behagelig klima. Han reiste helst til Middelhavskysten «hvor vinteren ikke er så kald og ubarmhjertig som i Norge», som han selv uttrykte det.

Selv om han var i utlandet holdt han kontakten med hjemlandet gjennom reisebrev i lokalavisene. Det er grunn til å tro at disse var populære:

«Ludvig Field skal i vinter opholde sig i Frankrike. Han reiser en av de første dager med båt og vil ha bilen med. Field reiser alene og han har lovet oss å sende en del reisebrev fremover.»

Vi kommer tilbake til disse reisebrevene i neste bolk som skal handle om Ludvig Fields samfunnsengasjement. For å behandle dette temaet skikkelig er det nødvendig å gå tilbake til hans unge år.

Samfunnsengasjert

Allerede da Ludvig Field bodde i Sør-Afrika, viste han sitt samfunnsengasjement. I 1897 skrev han et brev til selveste presidenten i Transvaal-republikken, *Paul Kruger*. I brevet advarer Ludvig Field presidenten mot å innføre en lov som gir lokale dommere større makt til å teste lover. Dette mente han ville være katastrofalt. Han trekker inn erfaringer fra sin tid i USA der dommerne, ifølge ham, var i lommene på bankene og jernbaneselskapene. Å gi dommerne mer makt ville føre til maktmisbruk og lidelser for folk flest, og potensielt revolusjon, hevdet han. Han fikk et avvisende svar fra Kruger. Uansett viser dette brevet at Ludvig ville påvirke sine omgivelser, selv etter kun ett år i sitt nye hjemland.

President Kruger fikk snart et langt større problem å tenke på. Storbritannia og boer-republikkene Transvaal og Oranjerestaten sto på randen av krig, og i oktober 1899 brøt Boerkrigen ut. Før krigen agiterte Field mot britenes krigshissing. Han skrev innlegg i ei engelskspråklig avis som sympatiserte med boerne. På dette tidspunktet bodde Field i Johannesburg og jobbet i gullgruvene. Til tross for at han skrev anonymt ble han allikevel mistenkt og mistet jobben flere ganger. Field var en som sto for det han mente, selv om det fikk konsekvenser for ham personlig.

Mange år senere, da han hadde blitt en rik forretningsmann, delte han sin rikdom med andre, ettersom han forsto at rikdom forplikter. Legatene Field opprettet i Norge og Sør-Afrika, samt rådhuset han bygde, kan

også betraktes som uttrykk for hans samfunnsengasjement.

Under Ludvig Fields mange norgesbesøk, og senere mens han bodde på Mysen, fungerte han som observatør og kommentator til europeiske spørsmål i samtiden. Ludvig Field var en som ble lyttet til og respektert for sine meninger i kraft av sin livserfaring. Hver gang han kom hjem til Mysen eller skulle ut å reise, var avisene alltid på pletten for å få et intervju, som her fra Indre i 1937:

«Norsk-afrikaneren Ludwig Field er kommet tilbake til Mysen etter åtte måneders *ophold i sitt annet hjemland Syd-Afrika*. Vi opsøkte herr Field igår i hans lille vakre hjem i *Vandugbakken*, hvor rosene nu står i full flor ute i haven.»

I intervjuene svarer han på spørsmål om politikk og økonomi. Avisene var også interessert i historier fra Sør-Afrika.

Som gammel mann på rivieraen sendte han reisebrev tilbake til Norge som ble publisert i Indre Smaalenenes Avis og Rakkestad Avis. Her kommenterer han politikk eller skildrer sine utflukter på rivieraen. Han hadde også meninger om det meste og var tidlig ute i å kritisere fremveksten av autoritære regimer i Europa på 1930-tallet. Han fryktet for at Francisco Franco og fascistene skulle vinne den spanske borgerkrigen (1936–1939), noe de til slutt gjorde. Han kritiserte også fremveksten av Tyskland, Italia og Japan som brutale militærstater. Her fra Indre Smaalenenes Avis i 1933:

«Vi har jo to land i Europa, som motsetter sig alle overenskomster til fredens bevarelse og bare søker en leilighet til å begynne en ny

ødeleggende krig i håpet om at fordele Europas jord imellem sig selv og gjøre folkene til lydige, stumme automater bundet ned i alt. Disse to land er Tyskland og Italien, begge to under det mest brutale diktatorstyre, hvor ikke et menneske tør tale eller skrive et ord uten tillatelse fra diktatorens agenter. I tilfelle at de andre stater i Europa forsømmer å ta forholdsregler i tide til fredens bevarelse, er Europas fremtid håpløs.»

Det var sterke ord i 1933, men det bygger på hans egne observasjoner fra hans mange reiser i Europa. Han kommenterte også tilstanden i Norge:

«Det er å håpe at Norges bønder, før det er forsent, vil forstå motivene, som underligger den agitasjon, som nu føres i Norge av mange store aviser til fordel av fascismen og en ny ødeleggende krig i Europa. Der skremmes med sosialister, kommunister og meget annet, men bak det hele sitter ulvene, som alene vil deres og alle arbeidendes og produserendes underkuelse.»

Ludvig Field kritiserte partiet Nasjonal Samling allerede tidlig på 1930-tallet. Field kommenterte partiets valgnederlag i 1933 – der NS fikk kun 2,2 prosent av stemmene – da han i 1934 gikk hardt ut mot NS-føreren Vidkun Quisling: «Jeg må nesten le når jeg tenker på at den fattige Quisling trodde sig til å være mannen til å bli diktator i Norge.»

Fra andre uttalelser kan vi slutte at han hadde forståelse for de svartes situasjon i Sør-Afrika: «Det har alltid vært slik, og det er fremdeles slik, forteller herr Field, at de hvite holder de svarte nede. De er nok i navnet frie mennesker, men i virkeligheten er de ikke stort annet enn slaver. En svart kan f. eks. ikke bli håndverksmester og ikke kan han kjøpe jord, mens det oprinnelig var de som eide all jorden. (...) Det råder ennå mange

fordommer blandt de hvite mot de svarte. (...) Nei, menneskenaturen er dårlig den, sier herr Field.»

Hans skarpsinn og forretningsteft vitner om en intelligent og evnerik herremann. Han var belest, bereist og verdensvant. Ludvig Field ble en suksessrik forretningsmann med medlidenhet for de svake i samfunnet.

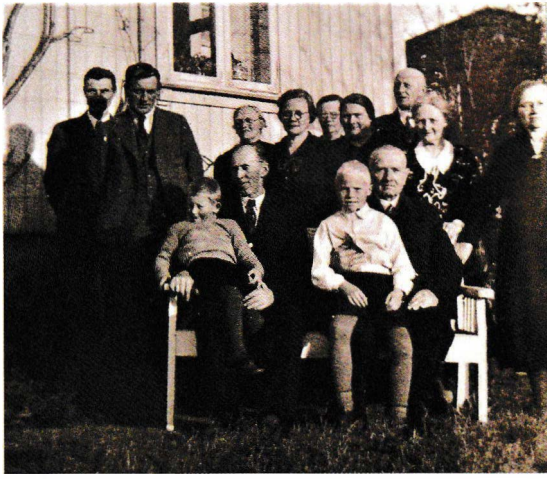
Gjennom reiseskildringene hans og fra intervjuer ha ga, får man inntrykk av at han hadde stor forståelse av samtidens økonomiske, politiske og sosiale forhold. Han behersket også flere europeiske språk. Han hadde en forkjærlighet for Frankrike og det franske språket. Han skrev i boka si, «A Transvaaler's Travels», at han gjerne kunne tilbrakt et helt år i Paris og kunne fylt hver dag med nye opplevelser.

Som et kuriosum av særlig interesse for leserne av dette heftet kan det nevnes at Ludvig Field uttalte seg om Narvestadbygningen på Folkenborg museum. I 1936, 16 år etter at historielaget ble stiftet, ble Folkenborg museum etablert. Året etter ble det diskutert om museet skulle overta den gamle hovedbygningen på Narvestad fra 1724. I Indre 20. juni 1941 kan vi lese følgende:

«En mann som Ludv. Field som har reist og sett meget rundt om både her i landet og andre steder, uttaler om Narvestadbygningen at den bør absolutt bevares som et kulturminne for dette distrikt.»

Den siste tiden

Det finnes et fotografi hvor Ludvig Field er avbildet sammen med noen slektninger. Det har vært utfordrende å finne ut hvor det er tatt. Det er åpenbart ikke tatt ved Fields bolig i

Ludvig Field og slektninger på Mysen (ca. 1942).
Stående (f.v.): Petter Tutturen, Nils Kraugerud,
Anna Tutturen, Klara Kraugerud,
Maren Tutturen, Elise Graarud, Bersvend Østby,
Anna Østby, Helga Tutturen.
Sittende (f.v.): Hans Graarud, Gunnar Graarud,
Lauritz Tutturen, Ludvig Field.

Vandugbakken. Det er grunn til å tro at det er tatt utenfor et hus som i dag har adresse Vandugveien 33 («Kveldsro», bnr. 77 under Vandug).

Dette huset ble bygd på 1920-tallet av metodistpastoren Anton Christiansen Ødegård (1856–1928), som i desember 1899 startet Indre Smaalenenes Avis. Etter hans død var det to av hans ugifte døtre som overtok huset. Den eldste, Karen Ødegård, tok seg av sin syke søster Ragnhild. Ifølge en annonse i Indre i 1939 tok Karen Ødegård inn leieboere på Kveldsro. Ludvig Fields niese Anna Østby (f. Tutturen) og hennes ektemann Bersvend Østby flyttet til Mysen i 1941, da Bersvend pensjonerte seg fra jobben som stasjonsmester på Elverum stasjon. Ekteparet Østby flyttet da inn hos Karen Ødegård og bodde der til 1945.

En gang under andre verdenskrig ble det antageligvis arrangert et slektstreff

eller familieselskap der, hvor Ludvig Field også var til stede. På bildet ser vi noen av dem Field var onkel til, med deres ektefeller og barn.

Ludvig Fields niese Helga Tutturen stelte for ham mens han bodde i Vandugbakken. Hun fortsatte å bo der også etter hans død, da Anna og Bersvend Østby overtok huset.

I 1942 ble Field 80 år og dagen ble feiret i hjemmet i Vandugbakken. Ikke lenge etterpå flyttet han til gården Buslett i Rakkestad, hvor hans slektninger tok seg av ham den siste tiden. På Buslett likte Field å ha det varmt. Han skaffet derfor en stor vedovn som gjorde det mulig å holde 30 varmegrader i hovedhuset.

Kårfolket på Buslett, Ludvigs søster Maren og svoger Emil Skullerud, gikk bort i henholdsvis 1941 og 1940. Eldstesønnen Klaus Skullerud tok over gården. En ugift søster, Anna Skullerud, tok seg av onkelen Ludvig Field.

Minnesteinen ved Rakkestad kirke. Teksten på steinen: «Norsk-afrikaneren / Ludvig Field / F. 27-1-1862 D. 17-1-1944 / Ridder av 1. klasse av / St. Olavs orden / Æresborger av Rakkestad / Rakkestad kommune / reiste dette minne»

Tidlig om morgenen 17. januar 1944 døde Ludvig Field på Buslett, nesten 82 år gammel. Begravelsen fant sted i Rakkestad kirke 25. januar. Familie, venner og sambygdinger møtte opp for å overvære at legatstifteren og æresborgeren Ludvig Field ble stedt til hvile. Minnesteinen på Ludvig Fields grav ble avduket i 1947 under en høytidelig seremoni.

Sluttord

Øivind Gryteland skrev i Smaalenenes Avis i 2011: «Husmannsønnen, gründeren og globetrotteren Ludwig Field kom til å sette varige spor. Her hjemme er han nesten glemt.» Det har han helt rett i. Ludvig Field har forsvunnet ut av den kollektive hukommelsen i Eidsberg og Rakkestad. Det er kanskje ikke så merkelig, Field har jo vært død i over 75 år. Ludvig Field var en betydelig skikkelse i sin samtid, men vi må også akseptere at han nå har gått over i glemselen. «Om hundrede år er alting glemt», skrev som kjent Hamsun.

Det har vært mitt håp at denne fortellingen om Ludvig Field ville være interessant og tankevekkende for leserne av *Haakon*. Mange av hans uttalelser er svært dagsaktuelle.

Korreksjoner

I del 1 (Haakon 12) skrev jeg at Fieldstraat i Modimolle skiftet navn i 2014, det er ikke riktig. Det skjedde omkring 2005–06. Jeg skrev også at Einar Field bodde på en gård i Waterbergdistriktet fra 1897. Det riktige er 1898.

Kilder:

- Blom, S. (1934). *Den Kongelige norske St. Olavs orden*. Oslo: A.M. Hanches Forlag.
 - Eriksen, T. L. (2016). *Sør-Afrikas historie: Førkoloniale samfunn, apartheid og frigjøring*. Oslo: Portal.
 - Field, L. (1925). *A Transvaaler's Travels. In Europe and the Near East 1924–25*. Cape Town: Nasionale Pers.
 - Frøyset, H. (1986). *Bygdebok for Eidsberg og Mysen. 2: Gårdshistorie*. Mysen: Eidsberg kommune.
 - Krog, R. W. (2003). *Bygdebok for Eidsberg og Mysen. 5: Gårdshistorie*. Mysen: Eidsberg kommune.
 - Nel, J. J. m.fl. (red.) (1966). *Nylstroom 1866–1966*. Nylstroom: Nylstroomse Stadsraad.
 - Reite, P. O. (2008). *Norsk utvandring til Sør-Afrika*. Ulsteinvik: Spor Forlag.
 - Tutturen, L. (2012). Ludvig og Einar: Om to møllersønner fra Rakkestad som ville se seg om i verden. *Runar: Slekthistorisk tidsskrift for Østfold*. 63/64(1/2), s. 3-11.
 - Tutturen, L. (2014). *Min slekt*. [upublisert]
 - Wadley, R. (2019). *Wateberg Echoes*. Pretoria: Protea Boekhuis.
 - Wåler, H. (2010). *Mysen-leksikon: Mysen kommune 1920–1961*. (2. opplag) Mysen: Eidsberg historielag 2010.
- Arkiver:** Digitalarkivet, National Archives of South Africa, Rakkestad lokalsamling.
- Aviser:** Aftenposten, Fram: Norsk Maanedstidning for Skandinaver i Syd-Afrika, Indre Smaalenenes Avis, Nationen, Rakkestad Avis.
- Muntlige kilder:** Signe Skjolden, Odd Skullerud, Åge Skullerud.
- Privat korrespondanse:** Lauritz Tutturen, Richard Wadley.